

KISEBBSÉGI STÁTUS, JOGVÉDELEM, NEMZETÉPÍTÉS. MAGYARORSZÁGI ÉS KISEBBSÉGI MAGYAR ÉRTÉKORIENTÁCIÓK¹

Dobos Ferenc

PhD, kutatásvezető, Balázs Ferenc Intézet
bfdobos@mail.datanet.hu

A határon túli magyar kisebbségi léthelyzet megítélése

A Balázs Ferenc Intézet immáron évtizedes múltra visszatekintő határon túli magyar kutatássorozata során többnyire olyan adatokat regisztráltunk, melyek vagy a kisebbségi magyarok helyzetének romlásáról, vagy annak egy döntően negatív szinten való stabilizálódásáról tanúskodtak. A legutoljára 2000-ben és 2001-ben elvégzett szociológiai felmérést úgyszintén eredetileg megcélzott kutatási régióinkban, Erdély, Felvidék, Kárpátalja és Vajdaság magyarlakta településein végeztük

el.² Elsőként mind a két alkalommal azt a kérdést vizsgáltuk, hogy a vizsgált időszak az érintettek szerint hozott-e elmozdulást a többségi nemzetek (román, szlovák stb.) és a kisebbségi magyarok együttélése terén. A megkérdezettek válaszaival a kilencvenes évek kutatási tapasztalataival szemben – egyetlen régiót kivéve – *első ízben jeleztek figyelmet érdemlő pozitív elmozdulást: a többségi nemzetek tagjaihoz való viszony javulásáról: az Erdélyben, Kárpátalján és a Vajdaságban élők 10-15 %-kal többen számoltak be, mint egy évvel ezelőtt.*

¹ Jelen tanulmány egy bővebb kutatási dokumentáció alfejezetének része, amely a határon túli magyarok és a magyarországi felnőtt korú lakosság értékrendjének különböző aspektusait vizsgálta az úgynevezett státustörvény előkészítésének időszakában. Az elemzés leíró jelleggel kíván számot adni eme, a nemzeti reintegráció szempontjából fontos időszak társadalmi háttéréről. Az alábbi, empirikus adatokon nyugvó kordokumentum jelentőségét a bemutatásra kerülő tendenciák ismertetésén túl az adja, hogy hasonló volumenű, reprezentatív mintákon megvalósított összehasonlító vizsgálat azóta nem készült a határon túli magyarság körében.

² Az adatfelvételekre mind a négy határon túli régióban azonos időszakban, 2000 januárjában (kutatási pontok száma – 291, esetszám – 2075) illetve 2001 áprilisában (kutatási pontok száma – 369, esetszám – 2588) került sor, úgynevezett kvótás mintavétel alapján. Az alkalmazott módszer biztosítja, hogy a vizsgált határon túli magyar közösségek felnőtt korú tagjainak csaknem

100 %-os esélyük legyen a megkérdezettek körébe való bekerülésre, a regisztrált adatok pedig személyi változók szerint reprezentatívnak minősüljenek.

A magyarországi adatfelvételekre 2000 augusztusában (kutatási pontok száma – 160, esetszám – 1000) illetve 2001 novemberében (kutatási pontok száma – 161, esetszám – 1006) került sor, véletlen kezdőpontú szisztematikus (léptékes) mintavétel alapján. A mintasokaságok nemek, korcsoportok és településtípusok szerint reprezentatívak, a közzölt adatok statisztikai hibahatára a válaszadók számától és a válaszok szóródásától függően legfeljebb 2-3 % lehet.

A tanulmány alapjául szolgáló adatbázisok összességében tehát 4663 határon túli magyar, illetve 2006 felnőtt korú magyar állampolgár – együttesen 6669 válaszadó – nézeteit képviselik a határon túli magyarság kisebbségi létének alapproblémáiról és értékrendjéről, valamint a magyarországi népesség illetve a határon túli magyarság egymáshoz való viszonyáról.

	Év	Javult	Nem változott	Romlott
Erdély	2000	23,2	59,8	5,9
	2001	32,3	53,5	5,0
Felvidék	2000	27,3	62,1	5,5
	2001	21,9	57,5	11,9
Kárpátalja	2000	14,0	69,1	12,9
	2001	21,1	57,7	10,1
Vajdaság	2000	4,5	55,3	35,7
	2001	17,6	68,1	9,7

1. táblázat • Ismeretségi körében hogyan alakult a többségi nemzethez tartozók és a kisebbségi magyarok közötti együttélés? (százalékban; a „nem tudja” és „nem érintkezik ukránokkal, szerbekkel stb.” válaszok nélkül)

A helyzet pozitív értékelése a vajdasági magyarok esetén a legszembeszökőbb: amíg 2000 elején csupán elenyésző, 4,5 %-uk tapasztalt némi javulást a szerbekkel való együttélés terén, ugyanez az arány jelenleg 17,6 %-ot tesz ki.³ Az idézett, *három területen is általános (pozitív) tendenciával ellentétes folyamatról a felvidéki válaszadók számoltak be*. Szerintük a szlovákokhoz való viszony környezetükben a két adatfelvétel közötti időszakban egyértelműen romlott: a tárgyalt időszakban javulást érzékelők részaránya egyedül ebben a régióban mutat csökkenő tendenciát, az együttélés terén a helyzet romlásáról beszámoló felvidéki magyarok aránya pedig megkétszereződött (5,5-ről mintegy 12 %-ra).⁴

Az érintettek által közvetlen környezetükben érzékelt idézett mértékű pozitív

fejlemények országos vonatkozásban már kevésbé tükröződnek: *a megkérdezettek mindegyik régióban mintegy 20-25 %-ban értékelték negatívan a vizsgált időszak alatt tapasztalt együttélési viszonyok módosulását*. Közöttük is leginkább a felvidékiek, akik 2000-ben még csupán 5,5 %-ban érzékelték országos szinten romló tendenciát a szlovákokkal való együttélés terén, egy évvel később azonban már ötször többen (26,2 %) voltak ezen a véleményen. Az ellenpólust ez esetben is a vajdaságiak véleményei képviselik, akik ugyan közel hasonló mértékben találták a szerbek és magyarok országos szintű együttélését „romlónak”, ám pozitív szemléletváltásukat egyértelműen jelzi, hogy 2000-ben még elsöprő arányban (74,8 %) vélekedtek ekképpen.

A többségi nemzetekkel való együttélésre vonatkozó idézett adatok a pozitív tendenciák mellett további két szempontból érdemelnek figyelmet. Egyfelől a tárgyalt adatsorokkal kapcsolatban bebizonyosodott, hogy a megkérdezettek a személyes tapasztalatok alapján kialakított valós állapothoz képest helyzetüket országosan negatívabban ítélik meg.⁵ Mindez elsősorban a vizsgált közösségek önismeretével kapcsolatos masszív információhiány meglétére, emellett pedig a határon túli magyarság helyzetével

³ A nagyságrendi növekedés okai között bizonyosan szerepet játszanak a Milosevic-rezsim 2000 őszén bekövetkezett bukása utáni új belpolitikai helyzettel kapcsolatos kisebbségi remények is, ám önmagában mindez aligha magyarázza a helyzetüket mindenkor józan távolságtartással és kritikával értékelő vajdasági magyarok kiugróan pozitív irányú szemléletváltását.

⁴ Regisztrált adataink több vonatkozásban is bizonyítják, hogy a felvidéki magyarok politikai-közéleti értékrendje egyre jelentősebb ellentmondásokkal terhelt. Figyelembe kell venni például azt a tényt, hogy a Vladimír Meciar utáni időszakhoz fűzött jogvédelmi remények annak ellenére nem teljesültek az elvárt mértékben, hogy a Magyar Koalíció Pártja 1998 óta kormányzati pozíciókkal rendelkezett.

⁵ Hasonló véleménykülönbségeket kutatásorozatunk során egyéb vonatkozásban is regisztráltunk.

foglalkozó tömegtájékoztató strukturális és tartalmi hiányosságaira utal.⁶

A bemutatott adatok másfelől arra engednek következtetni, hogy a státustörvény már előkészítésének időszakában „kézzelfogható” hatással volt a határon túli magyarok önröpciójára, jövőbeli kilátásaik megítélésére, amit a következő kérdéscsoportra érkezett vélemények is alátámasztanak.

A határon túli magyarság kisebbségi létének alakulását meghatározó konkrét társadalmi-politikai feltételekhez való viszony további indirekt fokmérője *az asszimilációs érintettségéről alkotott önkép*, melyet úgyszintén kutatássorozatunk kezdete óta követünk nyomon.⁷

A 2. táblázat adatsorai a mindennapi együttélés kapcsolatban kifejtett érdemi ártrendeződéshez hasonló tendenciáról adnak számot. Eszerint: *amíg a vizsgált időszakban a beolvadás veszélyét ugyan aggasztónak, ám még visszafordíthatónak ítélték részaránya növekedett,⁸ a folyamatot visszafordíthatatlannak tartóké csökkent.* Miután hasonló, a legtöbb vizsgált régióban azonos irányban elmozduló tendenciát korábban a kérdéskörrel kapcsolatban nem tapasztaltunk, ebben valószínűleg nemcsak belpolitikai okok játszottak szerepet. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy *az eredeti önazonosság megtartása, az anyanyelv és kulturális hagyományok megőrzése terén mutatkozó elmozdulás szociológiai háttér-okai között a státustörvényben foglalt kedvez-*

mények iránti elvárások – és az ezekhez fűződő remények – is szerepet játszottak.

Fentiekre tekintettel elmondható, hogy a táblázat adatai egyértelmű tendenciaként jelzik: *a státustörvény már meghozatala előtt számottevő pozitív hatással volt mind a határon túli magyarok, mind az anyaországi népesség értékrendjére és az asszimilációs kilátások megítélésére.* Láthattuk, hogy míg a törvény előkészítési fázisát megelőző időszakban (években) a legpesszimistább opcióval (visszafordíthatatlan, bekövetkezik a teljes beolvadás) való egyetértés mértéke folyamatosan növekedett, *a 2001 tavaszán regisztrált értékek e téren mindegyik vizsgált régióban egyértelmű csökkenést mutatnak.* Különösen igaz mindez a kárpátaljai és a vajdasági megkérdezettek esetében: az előbbiek immáron 7 %-kal kevesebben tartották beolvadásukat visszafordíthatatlannak, utóbbiak között pedig – noha az előző évben még csaknem minden második vajdasági magyar tartott a végleges beolvadástól – 2001-ben csupán minden harmadik válaszadó tartotta ezt valószínűnek.

A problematikával kapcsolatban a magyar állampolgárok véleményei is közel hasonló tendenciát tükröznek: a vizsgált egyéves periódus során kerek 10 %-kal csökkent azon megkérdezettek aránya, akik attól tartanak, hogy a határon túli magyar közösséghez tartozók asszimilációja visszafordíthatatlan. Mindez azt jelenti, hogy *amíg az asszimilációs érintettség leginkább negatív következményeivel 2000-ben még minden harmadik anyaországi megkérdezett értett egyet, 2001 végén már csupán alig több mint minden ötödik osztotta ezt a véleményt.* Miután az érintett országokban a két időpont között a státustörvény meghozatalán kívül a határon túli magyarság életét befolyásoló egyéb érdemi politikai változások nem történt, *nagy a valószínűsége, hogy a magyarországi optimistább vélemények is a törvény várható kedvező hatásában való bizalomra vezethetők vissza.*

⁶ A kérdés kiemelt fontossága miatt összehasonlító kutatásokat terveztünk a határon túl és Magyarországon a kisebbségi helyzet, valamint a nemzeti identitás és a tömegtájékoztató, illetve fogyasztói kultúra kölcsönhatásainak empirikus vizsgálatáról.

⁷ 2000-ben indult magyarországi kutatásaink során a válaszadók úgyszintén a határon túl alkalmazott skála szerint értékelték a kisebbségi magyarság asszimilációs érintettségének feltételezett mértékét.

⁸ A kivételt ez esetben is a felvidéki vélekedések jelentik, ahol az asszimilációs folyamat visszafordíthatóságában 14 %-kal hisznek kevesebben, mint a 2000-ben realizált adatfelvételkor.

	Év	Kismértékű/ nem jelentős	Aggasztó, ám visszafordítható	Visszafordít- hatatlan	Nem tudja
<i>Erdély</i>	1996	50,2	24,3	8,5	17,0
	1997	39,7	30,7	18,7	10,9
	1999	43,7	23,6	28,6	4,1
	2000	40,9	26,0	24,9	8,2
	2001	19,5	33,9	21,9	14,7
<i>Felvidék</i>	1996	28,3	43,4	12,6	15,7
	1997	35,0	31,6	28,2	5,2
	1999	31,9	34,7	22,9	10,5
	2000	22,6	43,4	27,7	6,3
	2001	29,2	29,4	24,2	17,2
<i>Kárpátalja</i>	1996	50,2	27,3	7,8	14,7
	1997	44,5	25,6	23,0	6,9
	1999	37,2	20,2	26,0	16,6
	2000	42,9	20,3	27,7	9,1
	2001	34,3	23,6	20,1	22,0
<i>Vajdaság</i>	1996	27,1	32,7	26,7	13,5
	1997	29,2	22,5	41,2	7,1
	1999	22,5	17,5	47,9	12,1
	2000	15,5	25,9	48,5	10,1
	2001	22,1	30,1	34,2	13,6
Magyarorsz.	2000	26,5	24,4	33,4	15,7
	2001	33,1	20,5	23,4	20,0

2. táblázat • Mennyire súlyos kérdés a határon túli magyar közösségekhez tartozók asszimilációja? (százalékban)

A többségi nemzetek tagjaival való együttélés és az asszimiláció alakulásáról alkotott véleményekkel kapcsolatban regisztrált – s a 2000 előtti állapotokhoz képest atipikusnak mondható – tendenciák összességében azt valószínűsítik, hogy *a vizsgált magyar közösségek értékrendjének változására, illetve a kisebbségi helyzet perspektíváinak megítélésére a belpolitikai változások/vonatkozások mellett az adatfelvételek idején előkészítési fázisban lévő státustörvény „tematizálása” is hatással – méghozzá egyértelműen pozitív*

hatással – volt. Következésképpen elmondható, hogy a vizsgált időszakban a határon túli magyarok társadalmi viszonyainak egyik fontos szelete – a többségi nemzetek tagjaihoz fűződő „státus” – tekintetében kedvező tendenciák meglétét regisztráltuk.⁹

A határon túli magyarság értékrendbeli „érettségének” további fontos mutatója a közéletben való részvétel terén tapasztalható aktivitás mértéke. A vizsgált időszakban a potenciális választási részvétel¹⁰ alakulása terén az előzőekben kifejtett tendenciák

⁹ Mindez akkor is igaz, ha – amint a kutatások státus-törvénnyel foglalkozó részei igazolják – a határon túli válaszadók jelentős részének nincsenek illúziói arról, hogy a többségi nemzetekhez tartozók jelentős része várhatóan ellenszenvvel fogadja a határon túli magyarigazolvány teremtette új viszonyok létrejöttét.

¹⁰ A választási részvétellel, ill. a határon túli magyar pártpreferenciákkal kapcsolatos adataink közöttételét természetesen elsősorban nem a napi aktualitás, hanem a

hosszú távon jelentkező tendenciák bemutatása miatt tartjuk indokoltnak. A tárgyalt adatsorok ismertetését még inkább indokoltá teszi, hogy az érintett országokban hasonló pártpreferencia-vizsgálatok „magyar mintán” nem készülnek, így a magyar nemzetiségű szavazópolgárok adatai csupán az országos számarányuknak megfelelően, „anonimként” kerülnek a környező országokban rendszeresen publikált közvélemény-kutatások elemzéseibe.

	A választásokon részt venni kívánók	A választásokon részt venni nem kívánók	Bizonytalanok	A vezető magyar pártok és mozgalmak támogatottsága*
Erdély				RMDSZ
2000	85,3	13,2	1,5	93,8
2001	88,8	9,1	2,1	93,6
Felvidék				MKP
2000	87,2	10,3	2,5	88,0
2001	81,0	13,4	5,6	76,6
Kárpátalja				KMKSZ
2000	67,1	30,0	2,9	68,6
2001	73,7	22,7	3,6	69,2
Vajdaság				VMSZ
2000	81,8	15,9	2,3	54,1
2001	87,2	10,2	2,6	45,5

* A választásokon részt venni kívánók körében.

3. táblázat • A parlamenti választásokon való részvételi szándék alakulása a határon túli magyarság körében (százalékban)

folymatódásáról beszélhetünk. *Adataink három régióban (Erdély, Kárpátalja és Vajdaság) a 2000 tavaszán mért aktivitás növekedéséről tanúskodnak, szemben a felvidékiek passzív irányba mutató hozzáállásával.*

*Az előbbi három területen élő magyar választópolgárok körében nem csupán növekedett a választásokon részt venni kívánók részaránya, de az egy évvel korábban mért arányokhoz képest egyben mindenütt csökkent a passzívak száma.*¹¹ A tárgyalt módosulás kiváltképp Kárpátalján mondható jelentősnek, hiszen az ottani magyarság körében az eddigi – a többi vizsgált régióban tapasztaltnál képest ugyan relatíve kisebb, ám az összukrajnai választási részvételt így is meghaladó – kétharmados potenciális részvétel helyett immár az érintettek csaknem háromnegyede került a szavazni kívánók

közé, a választójoggal élni nem kívánók tavalyi 30 %-os részaránya pedig egy év alatt csaknem a harmadára csökkent.

A felvidéki magyar választók negatív irányú orientációi a fentiekkel szemben *explicité* azt bizonyítják, hogy az érintettek számára a posztneicari időszak egyre inkább a be nem teljesült elvárások korszakaként jelenik meg, amely az állampolgári politikai gyakorlat terén relatív passzivitásba fordulhat. Erre – valamint alighanem az MKP kormányzati teljesítményének indirekt kritikájára – utaló további jel, hogy a – lényegében konkurencia nélküli – szlovákiai magyar pártra a választásokon részt venni kívánók alig több mint háromnegyede adná szavazatát, ami az előző évben mért aránynál több mint 10 %-kal kevesebb.¹²

Eltekintve az utóbbi régióban tapasztalt – ám a többi terület szempontjából atípi-

¹¹ Hasonló mértékű passzivitásból aktivitásba történő „direkt” váltás ritka jelenségnek mondható. A választani nem kívánók első lépésben ugyanis többnyire a bizonytalanok táborát szokták gyarapítani.

¹² A felvidéki magyarok potenciális választási preferenciájával kapcsolatos negatív tendencia még inkább

hangsúlyosnak mondható, amennyiben a két évvel korábbi adatokat is figyelembe vesszük. Eszerint a megkérdezettek 1999 elején 94 %-os részvétel mellett még 90,8 %-ban adták volna szavazatukat az MKP-ra, amihez képest a 2001-ben mért adatok jelentős, 13, illetve 14,2 %-os csökkenést mutatnak.

kus – negatív jelenségtől, összességében elmondható, hogy *a vizsgált időszakban a határon túli magyarság politikai aktivitása az eddigieknél pozitívabb irányt vett*: a regisztrált adatok mind a választási részvétel, mind a meghatározó politikai képviseletek (pártok/mozgalmak) támogatottsága terén pozitív tendenciák meglétét tanúsítják. Noha a jelzett folyamat és a státustörvény megteremtésére irányuló erőfeszítések között direkt összefüggés nem mutatható ki, az adatok alapján bizonyosnak tűnik, hogy *az érintett közösségek közéleti aktivitásuk fokozásával reagáltak a számukra minőségileg új helyzet (a különleges jogviszony) fogadására*.

A határon túli magyarok többségi nemzetekhez való viszonya, valamint közéleti aktivitása alakulásának vázlatos áttekintése után elemzésünk következő alfejezetében egy újabb, a kisebbségi státusra ugyancsak lényegi befolyással bíró viszony elemeit tárgyaljuk: a magyar állampolgárok határon túli magyarok iránti érdeklődésének mértékét, valamint annak bemutatását, hogy az anyaországi népszerűség szerint kik tartoznak a magyar nemzet tagjai közé.

A határon túli magyarok iránti anyaországi általános érdeklődés mértéke

A határon túl élő magyarsággal kapcsolatos aktuális problémakörök (a státustörvény egészének, a támogatások mértékének, a kedvezményekről szóló törvény egyes elemeinek, az EU-integrációhoz való viszonynak stb.) anyaországi megítélése előtt fontos annak behatárolása, hogy a magyar állampolgárok általában, ill. a konkrét interperszonális kapcsolattartás szintjén miképpen viszonyultak a környező országokban élő magyarokhoz.

Ami a magyar állampolgárok határon túli magyarok iránti általános érdeklődését illeti,¹³ a 2000-ben regisztráltakhoz képest

¹³ Kérdésünk így hangzott: „Mennyire foglalkoztatja Önt a határon túli magyarok sorsának alakulása?”

nagyságrendileg közel egy szinten maradt az érdeklődők részaránya (48,2 % és 43 %), *a kérdéssel kevésbé, illetve egyáltalán nem foglalkozóké viszont lényegesen, 20,5 %-ról 29,7 %-ra emelkedett*. A határon túli magyarokat érintő kérdések iránt az országos átlagnál nyitottabbnak elsősorban a felsőfokú végzettségűek bizonyultak (61,7 %), de ide sorolhatók a budapestiek (53,2 %), az ötvenöt évnél idősebbek (45 %), illetve a nyugdíjasok (47,3 %) is. A legkevesbé érdeklődő társadalmi csoportok tagjai között tarthatjuk számon a fiatalokat (37,2 % – körükben csupán alig 6,7 % választotta a „nagyon érdekel” opciót), az általános iskolát végzeteket (32,1 %), valamint a munkanélkülieket (33,4 %). Figyelemre méltó adat, hogy *a határon túli magyarok iránti érdeklődés* – hasonlóan a 2000-ben mért tendenciához – *továbbra sem szóródott a határ menti, illetve nem határ menti régiók szerint*: egyaránt az országos átlagnak megfelelően voltak találhatóak mindkét területen a határon túliak iránt inkább illetve kevésbé érdeklődők.

A bemutatott adatok összességükben arra utalnak, hogy *a státustörvény előkészítésének és meghozatalának időszakában a magyarországi lakosság körében nem gyarapodott a határon túli magyarok iránti általános szintű érdeklődés*. Noha a magyarországi közéletben a tárgyalt időszakban a határon túli magyarok ügye folyamatosan a – főként – médiaérdeklődés középpontjában foglalt helyet, társadalmi rétegek szerint érdemben nem módosult az egy évvel korábban regisztrált, döntően pozitív viszonyulás: a hagyományosan nyitottabb al csoportok továbbra is az előző évben mért kiemelkedő szinten maradtak nyitottak. Velük szemben jelentősebb mértékben nőtt ugyan a kérdés iránt érdektelenek száma, ám arányuk nem

¹⁴ Előző kutatásunk adatai számos vonatkozásban jelezték, hogy a vizsgált népesség körében éppen 25–30 %-ot tett ki a határon túli magyarok iránt kevésbé nyitott magyar állampolgárok részaránya.

haladta meg a megkérdezettek harmadát.¹⁴

Összességében elmondható, hogy *a szomszédos országokban élő magyarsággal kapcsolatos közéleti kérdéseket a magyar választópolgárok többsége továbbra is figyelemmel kíséri*. Következésképpen a regisztrált adatok tükrében annak ellenére sem beszélhetünk a problematikával kapcsolatos nagyfokú érdektelenség bekövetkeztéről, hogy bizonyos, a közéleti szerepvállalás szempontjából kevésbé érintett – egyébként is inkább apolitikus – rétegek körében a státustörvény előkészítése időszakának történései a vártnál nagyobb mértékben erősítették a passzív attitűdöket.¹⁵

A magyar nemzethez való tartozás kritériumainak megítélése

A határon túli magyarok általános anyaországi megítélésén túl válaszadóink hosszabb kérdéssor alapján minősítették a magyar nemzethez való tartozás kritériumait és a határon túli magyarokat különböző – pozitív/negatív – kategóriák mentén definiáló értékítéleteket.

Az „Ön szerint kik tartoznak a magyar nemzet tagjai közé” kérdésre megkérdezeteink a 2000-ben regisztrálthoz közeli válasz megoszlásokat adtak. Továbbra is csupán elhanyagolható arányban értettek egyet azzal, hogy minden magyarul beszélő személy a magyar nemzet tagjának minősül (1,3 %), s ezúttal sem éri el a 20 %-ot azok aránya, akik szerint csupán a Magyar Köztársaság

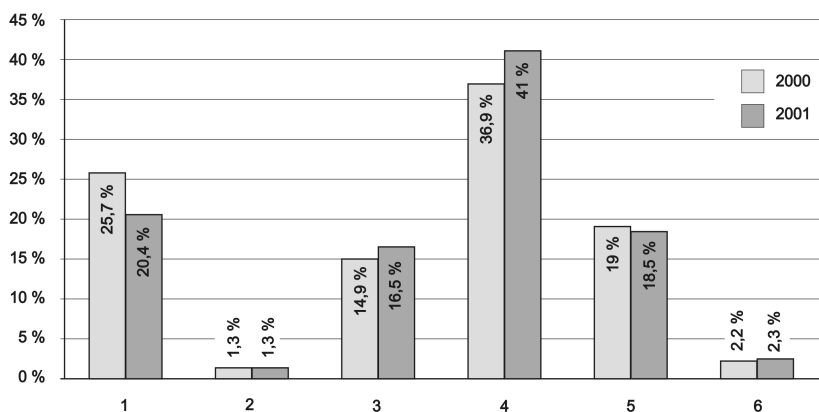
állampolgárai tekinthetők magyarnak (18,5 %). Az előző évben mért szinten maradt továbbá a magyar nemzethez való tartozást a magyar szülők meglétéhez kötők aránya is (16,5 %).

Az említetteknel jelentősebb elmozdulást a két leginkább támogatott opcióval kapcsolatban regisztráltunk. Közel 5 %-kal csökkent azok részaránya, akik szerint mindenki a magyar nemzet tagjának tekinthető, aki önmagát magyarnak vallja (20,4 %). Ezzel szemben 4 %-kal növekedett azoké (41 %), akik a nemzethez való tartozás kritériumai közé sorolták a magyar nyelv használata mellett azt is, hogy az érintetteknek magyarságukat is vállalniuk szükséges (magyar iskolát végeztek, gyermekeiket is oda járatják stb.).

A két utóbbi alternatívával kapcsolatos elmozdulás azt jelezte, hogy *az anyaországi válaszadók* a státustörvény létrehozásának és törvényerőre emelkedésének időszakában ugyan *a korábbinál relatíve szigorúbb kritériumokhoz kötötték a magyarsághoz való tartozás elbírálását, anélkül azonban, hogy a határon túli magyarok erre való jogosultságát egyben elvitatták volna*. A jelenség társadalmi okai között minden bizonnyal szerepet játszhattak az akkori magyarországi ellenzéknek (a mai kormánypártoknak) a tárgyalt időszak során folyamatosan napirenden tartott ellenérvei a kedvezmények magyar állampolgárokat hátrányosan érintő feltételezett veszélyeiről, valamint az a tény, hogy a megkérdezettek a törvény hatályba lépése közeledtével az egy évvel korábbinál – érthetően – pragmatikusabban ítélték meg a

¹⁴ Az adatfelvételek óta eltelt időszak fejleményei azt valószínűsítik, hogy a hivatkozott, passzív attitűddel rendelkező rétegek a bemutatott adatsorok alapján elvártnál nagyobb fogékonyságot mutattak mind a 2002-es országgyűlési választás, mind a 2004-es, kettős állampolgárságról szóló népszavazás időszakában a határon túli magyarsággal kapcsolatos negatív kampányjelzések iránt. Következésképpen egzisztenciális félelmekre visszavezethető protessziszavazataik meglepően nagyfokú eredményességgel voltak mobilizálhatók. A jelenség szociológiai háttérökainak komplex feltárása alighanem egyike a magyar társadalomkutatás legsürgetőbb feladatainak, amelynek realizálása a Balázs Ferenc Intézet tervei között kiemelt helyen szerepel.

¹⁶ A négy vizsgált kisebbségi magyar közösség közül a kárpátaljaiak kivételével (48,5%) a határon túli magyar válaszadók csak az alábbi komplex „magyarságmutatót” tekintették kielégítőnek 50 %-nál nagyobb arányban: *„Magyar az, aki magyar szülőktől származik, magyarul beszél, magyar iskolába járt és mindig felvállalta magyarságát (például magyar iskolába járt és/vagy oda is járatja gyerekeit is)*. A „magyarnak vallja magát és magyarul beszél” meghatározást az erdélyiek és a vajdaságiak 14 %-a, a felvidékiek és kárpátaljaiak 17 %-a tekintette megfelelő kritériumnak.

Jelmagyarázat:

1. Állampolgárságra való tekintet nélkül mindenki, aki önmagát magyarnak vallja
2. Állampolgárságra való tekintet nélkül mindenki, aki magyarul beszél
3. Állampolgárságra való tekintet nélkül mindenki, aki magyar szülőktől származik mindegy, hogy milyen a viszonya a magyar nyelvhez és kultúrához
4. Állampolgárságra való tekintet nélkül mindenki, aki magyarul beszél, de emellett még nyíltan fel is vállalja magyarságát (pl. a határon túl is magyar iskolába járt, és oda járítja gyerekeit)
5. Csupán a Magyar Köztársaság állampolgárai
6. Nem tudja vagy nem válaszolt

1. ábra • Ön szerint kik tartoznak a magyar nemzet tagjai közé?

határon túli magyarsággal kapcsolatos bel- és külpolitikai fejleményeket.¹⁶

A vázolt tendenciák még inkább tükröződnek azon komplex kérdéscsoporttal kapcsolatban regisztrált magyarországi véleményekben, melyekben a magyar állampolgárok a határon túliakat különböző állításokkal való egyetértés/egyet nem értés mentén kategorizálták.

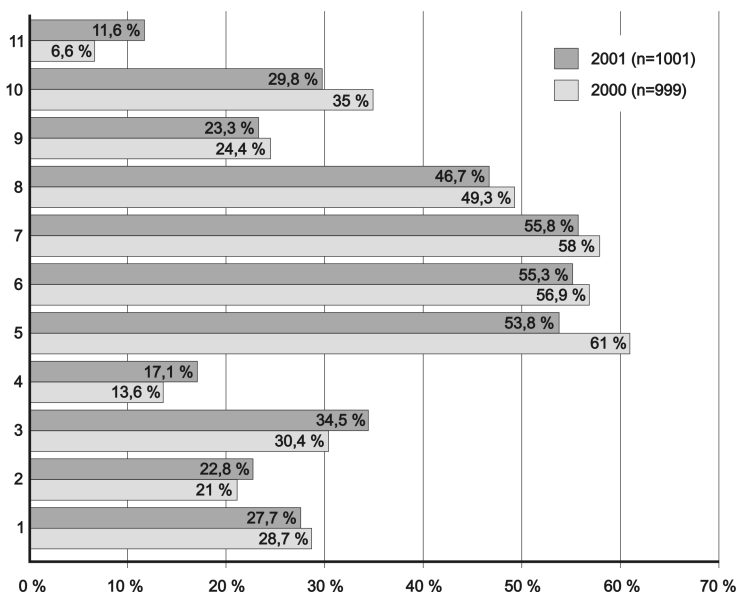
A 2. ábra adatai alapján elmondható, hogy 2000-ben és 2001-ben *a megkérdezettek többsége pozitívan nyilatkozott a magyarországi és határon túli magyar közösségek egységére vonatkozó alternatívákról, utóbbiaknak a magyar nemzet szerves részeként való elfogadásáról, valamint az összmagyarságot gazdagító szerepéről* (55 % körüli pozitív megítélések, az 5-ös skálán 3,5-3,7-es átlagok). Mindazonáltal *egyértelmű tendenciaként rajzolódik ki, hogy az egy évvel korábbi adatokhoz képest az egyetértő válaszok minimális – egy-két százalékpontos – eltéréssel növekedtek a negatív, s csök-*

kentek a pozitív állításokkal kapcsolatban. Miközben tehát a határon túli magyarokat értékelő anyaországi értékrend – alapvetően és döntően pozitív jelleget – súlypontjai érdemben nem változtak a vizsgált időszak során, *az összkép a 2000-ben regisztrálthoz képest 2001-ben már enyhén óvatosabbnak, illetve kétkedőbbnek mutatkozott.*

A vázolt tendencia kialakulásában minden bizonnyal szerepet játszik, hogy bizonyos társadalmi rétegekhez tartozók az átlagosnál inkább fogékonyak bizonyultak az országos hírközlő eszközök által kiemelten kezelt, feltételezett várható hátrányok iránt. Ezen alcsoportok behatárolását szolgálja a most tárgyalt kérdéskör további statisztikai módszerekkel való vizsgálata, melyet – az eddig bemutatott gyakorisági mutatók szintjén túl – úgynevezett főkomponens-analízissel folytattunk. Ennek alapján a határon túli magyarsággal kapcsolatos anyaországi értékítéletek az alábbi három kategóriában különültek el.

A táblázat adatai egyfelől újfent kellőkép-

Jelmagyarázat:

1. akik még magyarul (is) beszélnek, ám a magyar nemzethez már nem tartoznak
2. akik főként azért tartják magukat magyarnak, hogy az anyaországi támogatások révén előnyökhöz jussanak
3. akiknek a támogatása súlyos terhet jelent a magyar adófizetők számára
4. akik veszélyeztetik Magyarország szomszédsági politikáját és európai integrációját
5. akik annak ellenére egyenrangú részei a magyar nemzethez, hogy akaraton kívül idegen államok polgáraivá váltak
6. akik nyolcvanéves elszakíttóságuk ellenére továbbra is szervesen hozzátartoznak a magyar nemzethez
7. akik magyarságukat sokkal jobban megőrizték, mint a magyarországi magyarok
8. akiknek megléte gazdagítja az összmagyarságot, és bővíti Magyarország mozgásterét
9. akiknek magyarországi jelenléte előnyösen befolyásolja a magyarországi társadalmi-gazdasági helyzetet
10. akiknek megmaradásáért Magyarországnak még több áldozatot kellene hoznia
11. akik valójában a történelem során elmagyarosodott románok, szerbek, szlovákok és ukránok

2. ábra • A határon túli magyarok olyanok... – „egyetért” válaszok

pen érzékeltetik a magyarországi közgondolkodásban meglévő ellentétes – jelentőségét és koherenciáját tekintve azonban a pozitív megítélések túlsúlyát mutató – értékorientációkat a határon túli magyarsággal kapcsolatban, másrészt lehetővé teszik, hogy az elkülönülő – elfogadó, illetve elutasító

– kategóriákhoz való viszonyulásokat – a lineáris regresszióanalízis segítségével¹⁷ – társadalmi rétegek szerint is megvizsgáljuk.¹⁸ (5. táblázat)

A faktorokba rendezett eltérő előjelű értékorientációk korcsoportok szerint kevésbé, iskolai végzettség szerint azonban jelentősen szóródnak: az általános és szakiskolai végzettségűek átlagosnál negatívabb

¹⁷ A tárgyalt módszer úgynevezett béta-együtthatók formájában mutatja a bevont változók és a vizsgált kategóriák közötti összefüggés intenzitását. A béta-együtthatókat a jobb áttekinthetőség kedvéért modelként formában közöljük.

¹⁸ A 2000-es adatokkal való összehasonlítás érdekében a táblázatban csupán a két első faktorhoz való viszonyulásokat ismertetjük.

1. Elfogadó/pozitív (38,8 %)	faktorsúlyok
<u><i>a határon túli magyarok</i></u>	
– magyarországi jelenléte előnyösen befolyásolja a magyarországi társadalmi-gazdasági helyzetet	.794
– megléte gazdagítja az összmagyarságot, és bővíti Magyarország mozgásterét	.763
– magyarságukat sokkal jobban megőrizték, mint a magyarországi magyarok	.707
– megmaradásáért Magyarországnak még több áldozatot kellene hoznia	.675
– olyan „igazi magyarok”, akik nyolcvanéves elszakíttóságuk ellenére továbbra is szervesen hozzátartoznak a magyar nemzethez	.615
<u><i>2. Elutasító/negatív (13,8 %)</i></u>	
<u><i>a határon túli magyarok</i></u>	
– támogatása súlyos terhet jelent a magyar adófizetők számára	.821
– veszélyeztetik Magyarország szomszédügyi politikáját és európai integrációját	.787
– főként azért tartják magukat magyarnak, hogy az anyaországi támogatások révén előnyökhöz jussanak	.785
– ugyan magyarul (is) beszélnek, ám a magyar nemzethez már nem tartoznak	.494
<u><i>3. Határozottan elfogadó (9,1 %)</i></u>	
<u><i>a határon túli magyarok</i></u>	
– egyenrangú részei a magyar nemzetnek	.724
– a történelem során elmagyarosodott románok, szerbek, szlovákok és ukránok	.712

4. táblázat • Anyaországi értékorientációk a határon túli magyarokkal kapcsolatban (61,7 %) (főkomponens-elemzés)

viszonya a határon túli magyarsághoz egy év alatt stabilizálódott, ám az érettségizetteket és felsőfokú végzettséggel rendelkezőket továbbra is az „elfogadó” értékrend jellemzi, miközben a 2000-es szinthez képest még kevésbé jellemző rájuk a negatív irányultság.

Ugyanez mondható el a FIDESZ szimpatizánsairól is, akiknek körében nőtt az elfogadók és csökkent az elutasítók részaránya. Pártpreferenciák szerint egyébként is az tapasztalható, hogy a pártok státustörvényhez való viszonya a 2000-ben regisztráltnál inkább tükröződött a szimpatizánsok véleményeiben. Következésképpen: az MSZP támogatóit – követeve a párt időszakonként változó álláspontját – egyfajta „kiváráó” orientáció jellemezte a határon túli magyarokhoz, míg az SZDSZ híveinek álláspontja – pártjuk következetes és határozottan elutasító politikáját követve – a vizsgált időszak alatt pozitívól egyértelműen

negatívba fordult. A magyar lakosság tekintélyes részét kitevő, a 2002. évi parlamenti választásokon részt venni kívánó, ám pártválasztásukban bizonytalan válaszadók a vizsgált vonatkozásban nem mutattak markáns értékorientációkat. Ennek megfelelően bizonyosra vehető, hogy *választási döntésüket a határon túli magyarok iránti negatív attitűdök csak csekély mértékben motiválták*. Mélyebb elemzést igénylő kérdés, hogy 2001-ben a választásokon részt venni nem kívánók elutasító hozzáállása a határon túli magyarok iránt tovább növekedett.

Ami a további egyes társadalmi alcsoportok kategóriáit illeti, elmondható, hogy *a határon túli magyarságot az átlagosnál negatívabban megítélők között nagyobb arányban fordultak elő munkanélküliek, gyese/gyeden lévők, illetve egyéb inaktív csoportok tagjai*. A kérdéssel kapcsolatban

	Elfogadó/pozitív		Elutasító/negatív	
	2000	2001	2000	2001
Személyi változók szerint				
fiatalok	+	-	0	-
középkorúak	0	0	0	0
idősek	0	+	0	++
általános iskolai végzettségűek	--	-	0	+++
szakiskolai végzettségűek	-	-	++	+
érettségizettek	++	+	0	-
felsőfokú végzettségűek	++	++	---	----
falun/községben élők	0	+	-	+
városban élők	0	--	0	+
megyei jogú városban élők	0	0	0	0
Budapesten élők	+	0	++	--
Régiók szerint				
Nyugat-Magyarország	-	0	0	0
Kelet-Magyarország	-	0	-	0
határ menti régió	-	+	-	0
nem határ menti régió	+	-	+	0
Pártpreferenciák szerint ¹⁹				
FIDESZ	+	++	-	--
MSZP	-	0	+	0
MIÉP	+	0	0	0
SZDSZ	+	--	0	0
pártválasztásában bizonytalan	-	0	-	0
nem venne részt a választáson	-	0	+	++

5. táblázat • Anyaországi értékorientációk változása a határon túli magyarokkal kapcsolatban társadalmi rétegek szerint (modellált béta-együtthatók)

inkább pozitív álláspontot elfoglalók közé ezzel szemben elsősorban a munkával rendelkezők, az önálló egzisztenciával még nem bíró diákok, a budapestiek, valamint a határ menti régiók lakosai tartoztak. Utóbbi adat a tárgyalt vonatkozásban cáfolni látszik azokat a véleményeket, melyek szerint a határhoz közel élő magyar állampolgárok inkább hajlanak a szomszédos országokban élő magyarok negatívabb megítélésére. Lehetséges ugyan, hogy a tárgyalt régiókban élő egyes társadalmi rétegek tagjai közvetlen érintettségük okán az átlagosnál jelentősebb félelmeket táplálnak a határon túli magyarokkal való mindennapi kapcsolattartás terén, ám az ismertetett adatok azt mutatják, hogy

mindez – túlnyomórészt pozitív – általános viszonyukat nem befolyásolja (kiváltképp nem a köztudatban meglévő mértékben). A fenti adatsorok összességében azt mutatják, hogy a határon túli magyarokhoz fűződő általános viszony szerint az anyaországi értékrend a vizsgált 2000-2001. évi időszakban érdemben nem változott. Az érintettek iránt a magyarországi lakosság továbbra is alapvetően nyitottnak bizonyult, s a regisztrált relatíve kis mértékű – leginkább pártpre-

¹⁹ A pártpreferenciák szerint eltérő orientációkat – az indokolt esetektől eltekintve – csupán a kutatások időpontjában két domináns párt, illetve választási szövetség (MSZP és FIDESZ-MDF) függvényében közöljük, emellett pedig a pártválasztásukban bizonytalanok véleményeit ismertetjük.

	<i>Antall-kormány</i>	<i>Horn-kormány</i>	<i>Orbán-kormány</i>
<i>Erdély</i>			
2000	53,3	28,8	70,6
2001	34,5	19,8	71,9
<i>Felvidék</i>			
2000	47,5	17,9	62,7
2001	27,6	18,9	51,3
<i>Kárpátalja</i>			
2000	49,3	20,2	46,0
2001	49,7	21,5	56,9
<i>Vajdaság</i>			
2000	49,6	15,4	52,2
2001	35,9	12,2	53,8
<i>Magyarország</i>			
2000	26,9	29,4	36,4
2001	21,2	19,9	51,2

6. táblázat • *Az egyes magyar kormányok kisebbségvédő politikájának megítélése* („teljes mértékben elégedett”, illetve „részben elégedett” válaszok együtt – százalékban)

renciaik szerinti – súlyponteltolódások sem utalnak arra, hogy a státustörvény létrehozásának időszakában napirenden tartott közéleti viták hatására számottevő társadalmi rétegek hozzáállása fordult volna negatívba a határon túli magyarokkal kapcsolatban.

A határon túli magyarsággal kapcsolatos magyarországi politika megítélése

Miután elemzésünk a regisztrált adatokat elsősorban a különleges státushoz való viszony mentén értékeli, az Antall- és Horn-kormányok kisebbségvédő politikájának megítélését csupán illusztrációképpen – s nem az érdemi összehasonlítás szándékával – közöljük. Ami az adatfelvételek időpontjaiban hivatalban lévő – és a státustörvényt kezdeményező – magyar kormány kisebbségvédelmi politikájának vizsgált időszak alatti megítélését illeti, elmondható, hogy annak elfogadása két régióban (Erdélyben és a Vajdaságban) a 2000-ben mért szinten stabilizálódott, Kárpátalján és Magyarországon pozitív, a Felvidéken pedig negatív irányban módosult.

A 6. táblázatban látható módosulások közül említést érdemel, hogy az Antall-kor-

mány tevékenységével való magas fokú (50 %-os) elégedettség csupán a kárpátaljaiak körében maradt az eredeti – 2000-ben mért – magas szinten. A Horn-kabinet politikáját az egy évvel korábbihoz képest az erdélyiek és a magyarországiak mintegy 10, a vajdaságiak pedig mintegy 5 %-kal kevesebben tartották elfogadhatónak. Az Orbán-kormány kisebbségvédelmi tevékenységének megítélésével kapcsolatos módosulások ezzel szemben – egy kivétellel – pozitív irányú elmozdulást mutatnak: a kiemelkedő mértékű erdélyi elégedettség továbbra is 70 % fölött maradt, Kárpátalján, a Vajdaságban és Magyarországon pedig átlépte az 50 %-ot. Az említett kivételt a felvidéki válaszadók véleményei képviselik, akiknek körében mintegy 10 %-kal csökkent 2000 és 2001 tavasza között

²⁰ A felvidéki magyarság közéleti értékrendjében megfigyelhető jelenségek szociológiai háttérrokaival hamarosan külön elemzésben kívánunk foglalkozni. Itt kell megjegyeznünk, hogy a szlovákiai magyarok száma a 2001-es népszámlálás során a vártnál lényegesen nagyobb mértékben – mintegy 47 ezer fővel – csökkent. Az Orbán-kormány relatív népszerűség-csökkenésében a fentiekben túl – többek között – vélhetően a felvidéki magyar, sajátosan egyoldalú médiafogyasztási szokások is közrejátszhatnak.

a kormány kisebbségvédő politikájával elégedettek részaránya.²⁰

Az Orbán-kormány kisebbségvédelmi politikáját – a 2000-ben regisztrált adatainkhoz hasonlóan – *elődeinél mindegyik régióban nagyságrendekkel többen értékelték pozitívan.* Ez a megállapítás különösen érvényes az erdélyi magyarság értékítéletére, ám a Vajdaságban és Kárpátalján élő magyarok közül is több mint minden második megkérdezett vélekedett elismerően a kérdéssel kapcsolatban. A pozitív elbírálás terén érdemi növekedést (10,9 %) ezzel együtt csupán Kárpátalján regisztráltunk az egy évvel korábbi állapothoz képest. A felvidéki megkérdezettek ugyanakkor a 2000 elején mértnél több mint 10 %-kal kevesebben értékelték pozitívan a hivatalban lévő kormány kisebbségvédő politikáját. A magyarországi közvélemény megítélése is megváltozott 2001-ben. *A kedvezménytörvényt szorgalmazó Orbán-kormány kisebbségvédelmi politikájának pozitív megítélése nagyságrendileg (14,8 %-kal) nőtt meg:* azzal részben vagy egészben a megkérdezett felnőtt korú magyar állampolgárok közül több mint minden második egyetért (51,2 %), az azt ellenzők részaránya pedig alig haladta meg a 10 %-ot.

Társadalmi rétegek szerint az Orbán-kormány kisebbségpolitikájával az országos átlag fölött a következők tekinthetők elégedettebbnek: a felsőfokú végzettségűek (53,4 %), a falvakban élők (57,5 %), valamint a nyugdíjasok (55,8 %),²¹ kiugróan pedig a FIDESZ–MDF közös választási szövetség szimpatizánsai (67 %). A legkevésbé elégedett csoportok között az alábbi rétegekhez tartozókat találjuk: elsősorban a munkanélkü-

²¹ A nyugdíjasok – valamint az 55 év fölöttiek – átlagot meghaladó pozitív állásfoglalása abból a szempontból váratlan jelenség, hogy részarányuk az MSZP-szimpatizánsok körében általában meghaladja az országos átlagot. Valószínű tehát, hogy az említett rétegre kevésbé vonatkozik az általános tendencia: a határon túli magyarok ügyeinek pártpreferenciák mentén való megközelítése.

lieket (37,8 %), valamint az MSZP (42,5 %) és SZDSZ (mindössze 31 %) támogatóit.

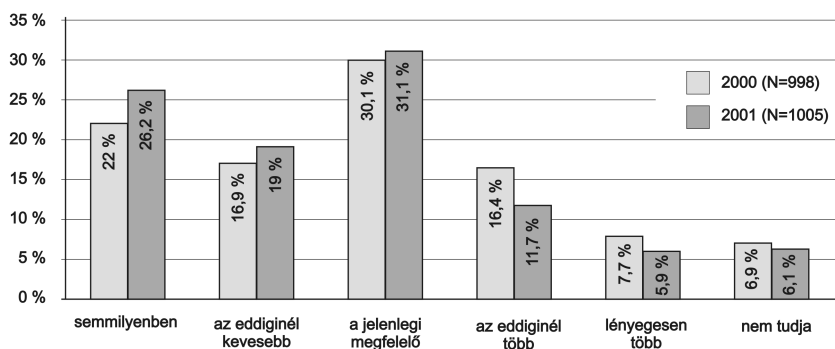
Az említett országos átlagtól való eltérések ellenére összességében elmondható, hogy az Orbán-kormány kisebbségvédelmi politikájával kapcsolatos vélemények egyfelől társadalmi rétegenként meglepően homogén képet mutatnak,²² másrészt impozáns mértékű pozitív elmozdulásról tanúskodnak a 2000-ben regisztrált állapothoz képest. Miután a vizsgált időszakban a kormány határon túli magyarsággal kapcsolatos kisebbségvédelmi tevékenysége valójában analóg a kedvezménytörvény meghozatalával, a magyar állampolgárok ismertett arányú elégedettsége egyben a törvénnyel való egyetértésük indirekt bizonyítékának tekinthető.²³

A státustörvényt előkészítő és törvényerőre emelő kormány kisebbségpolitikájának hazai megítélésével kapcsolatban összességében elmondható, hogy *amíg egy évvel azelőtt magyarországi megkérdezetteink a határon túliakhoz képest még nagyságrendekkel kevésbé voltak csupán elégedettek az Orbán-kormány kisebbségvédő politikájával, 2001 novemberére a tárgyalt politika támogatottsága a magyarországi választópolgárok esetében is elérte a környező országokban élő magyarok körében regisztrált szintet (amely több mint 30 %-kal haladta meg a Horn-kormány kisebbségvédő politikája támogatottságának mértékét).*

Az Orbán-kormány kisebbségvédelmi politikájának általános szintű értékelése terén regisztrált adataink végeredményben a státustörvény létrehozásának időszaka során kialakított kisebbségvédelmi gyakorlattal való nagyfokú egyetértést bizonyítják. Mind-

²² A pártválasztásokban bizonytalanok, a szociológiai-
lag nehezen behatárolhatók közé tartozók is az országos átlaghoz közeli mértékben ítélték meg a kormány kisebbségvédelmi tevékenységét.

²³ A törvény meghozatalának általános megítélése egyébként a most elemzett elégedettségi szinttel közel megegyező mértékű.

3. ábra • A magyar államnak milyen mértékű támogatásban kellene részesítenie a határon túli magyarokat?

ez a határon túli válaszadók esetében nem mondható váratlannak, ám a magyarországi lakosok többségének pozitív megítélése el-
lentmond a kérdéssel kapcsolatban a hazai népesség megosztottságát hangsúlyozó pártpolitikai indítatású értékeléseknek.

Anyországi vélemények a határon túlra irányuló állami támogatások mértékéről

A határon túlra irányuló támogatások megítélése tekintetében kismértékben nőtt ugyan azon magyar állampolgárok részaránya, akik a támogatások nagyságát túlzottnak tartják, illetve egyáltalán nem tartják azt szükségesnek (összesen 45,2 %), hozzájuk képest azonban *továbbra is néhány százalékponttal nagyobb részarányt képviselnek azok, akik szerint a támogatások mértéke megfelelő, illetve kevesebb annál, amit Magyarország 2001. évi gazdasági helyzete lehetővé tenne (48,7 %).*²⁴

Noha a jelzett negatív előjelű elmozdulások a magyarországi össz népesség tekintetében statisztikailag nem tekinthetők számottevőnek, egyes társadalmi rétegek szerint érdemi különbségek is kimutathatók. Ezek közül elsősorban a leginkább elégedetlenek

– a támogatásokat az országos átlagnál inkább ellenzők – alcsoportjai érdemelnek említést. A határon túli magyarok támogatásának megvonását szorgalmazók között a legnagyobb valószínűséggel alacsony iskolai végzettséggel rendelkezőket (alcsoportjukon belül a támogatásokat ellenzi: 31 %), megyei jogú város lakókat (30,5 %), gyeseen lévőket (29,3 %), leginkább pedig úgynevezett egyéb inaktívakat (eltartottakat, rokkantnyugdíjasokat stb.) találhatunk (44,4 %).

Pártpreferenciák szerint a határon túli magyarok sorsa iránt általában is legkevésbé nyitottnak bizonyult választókat, az MSZP híveit (29,4 %), kiugró mértékben pedig az SZDSZ-re voksolókat (34,5 %) találjuk azok között, akik semmilyen kedvezményt nem juttatnának a határon túli magyarságnak. Az idézett elutasító arányok mindazonáltal azt mutatják, hogy *a túlnyomó többség a támogatásokat leginkább ellenző felsorolt társadalmi rétegek körében is egyetért a segítségnyújtás tárgyalt formájával, s az azzal elégedetlenek pedig többnyire körükben sem érik el a 30 %-ot.*

A kérdéssel kapcsolatban a legkevésbé elutasítónak az érettségizettek (23,4 %) és diplomások (12,3 %), a még tanulmányaikat folytató fiatalok (12,5 %), valamint a FIDESZ-MDF-re szavazók (17,2 %) bizonyultak.

A határon túli magyarok anyagi megsegítését érintő magyarországi vélemények

²⁴ A növekedés relatív súlyát bizonyítja, hogy a tárgyalt kérdéssel kapcsolatban 2000-ben regisztrált – ötös skálán mért – 2,68-as átlag 2001 novemberére – csupán két tizeddel – 2,48-ra csökkent.

között említést érdemelnek továbbá azok a váratlannak mondható megoszlások, melyek nem igazolják a köztudatban meglévő hiedelmeket. Ezek között első helyen az érdemel figyelmet, hogy *az állami támogatások elutasítói között korcsoportok szerint nem mutatható ki szignifikáns különbség*. Mindez többek között azt bizonyítja, hogy 2000-2001-ben a határon túli magyarság anyagi megsegítésével kapcsolatos elégedetlenség a nyugdíjasok körében sem haladta meg az országos átlagot, hasonlóképpen a munkaerőpiac változásaira egzisztenciális okokból érzékenyebb középkorúakhoz. A köztudatban meglévő feltételezésekhez képest további atipikus adat, hogy a kérdezés időszakában *munkanélküli státusban lévők* – tehát a szociális, gazdasági, egzisztenciális problémák iránt érthető okokból leginkább érzékeny alcsoport tagjai – *sem bizonyultak átlag fölötti mértékben elutasítóknak a tárgyalt támogatásokkal kapcsolatban*. Közülük minden ötödik (24,5 %) utasította el a támogatások biztosítását, s az országos átlaghoz képest mintegy 4 %-kal kevesebben vélekedtek csupán akképpen, hogy a támogatások mértékét lényegesen csökkenteni kellene (15,1 %).

A megkérdezettek válaszmegoszlásai alapján ugyancsak *nem nyert igazolást, hogy a határ menti régiók lakosai negatívabban üelnék meg a határon túlra irányuló támogatások mértékét*, hiszen ezzel kapcsolatos elégedetlenségük nem érte el a nem határ menti területeken élők körében regisztrált mértéket (25,1 %).

Mindazonáltal *az idézett adatok összességükben továbbra is a magyarországi lakosság relatív megosztottságát mutatták a tárgyalt problematikával kapcsolatban*, ami a támogatásokat elbíráló és kezelő magyar-

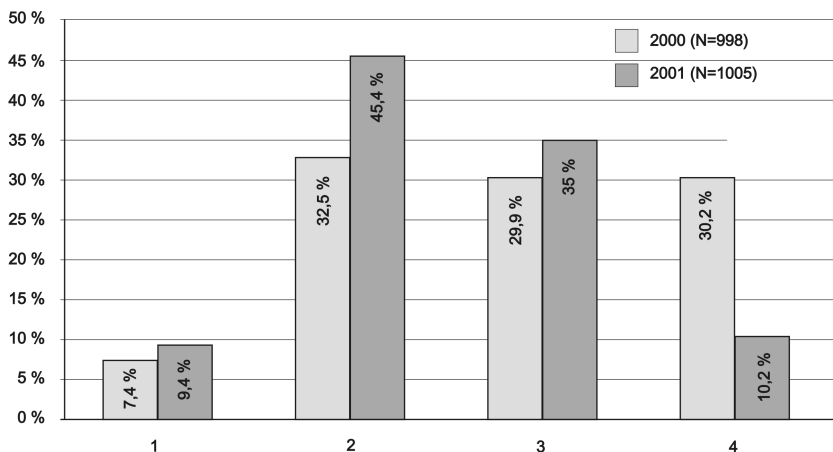
országi intézmények²⁵ megítélésében, valamint az eddigi támogatások felhasználásával való elégedettség terén is hasonlóan negatívba hajló, ám a vizsgált egyéves időszakban nagyságrendileg közel megegyező véleménymegoszlásokban mutatkozott meg. Az ezekkel kapcsolatos gyakorisági mutatók közül említést érdemel, hogy *egy év alatt mintegy 5 %-kal nőtt azok részaránya, akik szerint a határon túli magyarokkal foglalkozó magyarországi közalapítványok által nyújtott támogatások mértékét csökkenteni kell (32,5 %)*, míg azok növelését csupán 21,3 %-ban tartanák szükségesnek.

A támogatások elosztásának, felhasználásának megítélése gyakorlatilag változatlan maradt. *Mintegy 29 %-ot tesz ki azok részaránya, akik szerint a támogatásokat szigorúbb feltételekhez kellett volna kötni*. Ugyanennyien vélekedtek úgy, hogy a támogatásokat a határon túli magyar elit sajátítja ki. A kérdéssel kapcsolatban vélemény nyilatkozóan nem tudók aránya is a 2000-ben mért kiugróan magas szinten maradt (45,6 %).

A 4. ábra adatai tükrözik a státustörvény előkészítésének és törvényerőre emelkedésének időszakában bekövetkezett – s eddig részben bemutatott – anyaországi értékrend módosulásait. Ezek között az első helyen említhető, hogy *amíg 2000-ben még közel minden harmadik megkérdezett nem tudott vagy nem akart állást foglalni a kérdéssel kapcsolatban, részarányuk egy évvel később már csupán 10 %-ot tett ki*. Mindez azt a tendenciát jelezte, hogy a magyar választópolgárok súlyának megfelelően kezelték a törvény létrejöttével kapcsolatos új helyzetet: a 2000-ben még inkább szimbolikus kísérletnek tekintett kezdeményezéshez egy évvel később immáron a konkrétumok szintjén viszonyultak.

Adataink azt mutatják, hogy az anyaországi közéletben megjelenő domináns – a magyar állampolgárok bizonyos rétegeinek egzisztenciális félelmére apelláló – vélemé-

²⁵ A válaszadók a következő intézmények tevékenységét értékelték: Illyés Közalapítvány, Új Kézfogas Alapítvány, Apáczai Csere János Alapítvány, Segítő Jobb Alapítvány.

Jelmagyarázat:

- 1 Ösztönözniük kellene az érintettek magyarországi letelepedését, munkavállalását és oktatását
- 2 Ösztönözniük kellene, hogy az érintettek Magyarországon szerzett jövedelmüket és ismereteiket a szülőföldre való visszatérés és az ottani megmaradás érdekében kamatoztathassák
- 3 Támogatást csupán a szülőföldjükön maradó határon túli magyarok kapjanak (vállalkozás, anyanyelvi oktatás támogatása stb.)
- 4 Nem tudja/nem válaszolt

4. ábra • A magyarországi támogatásoknak leginkább mire kellee irányulniuk?

nyekkel szemben a státustörvény meghozatalának időszakában nemhogy csökkent volna azok aránya, akik szerint a támogatásoknak ösztönözniük kellene a határon túli magyarok magyarországi letelepedését, munkavállalását és oktatását, hanem relatív növekedést (9,4 %) regisztráltunk.

Mindez cáfolni látszik az a vélekedést, hogy a magyarországi lakosság körében a státustörvény elfogadásának idején számottevő és növekvő ellenérzés alakult volna ki az itt letelepedett és itt dolgozó határon túli magyarokkal kapcsolatban.

A legjelentősebb aránymódosulást a második opcióval kapcsolatban regisztráltuk. Eszerint a megkérdezettek csaknem fele (45,4 %) egyetértett azzal, hogy az érintettek magyarországi jövedelmüket, az onnan származó támogatásokat a szülőföldjükön való megmaradás érdekében kamatoztathassák. Az ezzel egyetértők részaránya

2000-ben még nem érte el a 33 %-ot. Az egy év alatt bekövetkezett 12 %-os növekedés egyfelől a határon túli magyarok irányában meglévő anyaországi nyitottságot bizonyítja, másrészt minden bizonnyal tükrözte a magyar állampolgárok pragmatikus szemléletét is, amely a kialakult új helyzetnek megfelelően az egy évvel korábbihoz képest inkább mérlegelte a Magyarországon belüli munkaerőpiaci, szociális stb., egzisztenciális okokra visszavezethető lehetőségeket is.

A támogatások felhasználására vonatkozó alternatívákkal való egyetértés tekintetében a második helyen 2001-ben is a „támogatást csupán a szülőföldjükön maradó határon túli magyarok kapjanak” opció szerepelt: a megkérdezettek közül több mint minden harmadik választotta ez a lehetőséget (35 %, mintegy 5 %-os növekedés).

A magyarországi felnőtt korú lakosságnak a határon túli magyarok megsegítésére

irányuló állami támogatásokkal kapcsolatos álláspontjáról készült 2000. évi kutatási gyorselemzésünk során arra a következtetésre jutottunk, hogy *„adataink megfelelő társadalmi párbeszéd megvalósítása esetén nem valószínűsítik jelentős, a közéletben komoly feszültségekhez és diszfunkcióhoz vezető elégedetlenség meglétét és létrejöttét a határon túlra irányuló állami támogatásokkal – közvetve pedig a »státustörvény« kitűzött céljaival – kapcsolatban.»* A 2001. évi adatfelvétel adatai nem cáfolták az egy évvel korábbi megállapítás érvényességét, hiszen akkor is megállapítható volt, hogy *számottevő elégedetlenség a válaszadóknak csupán kisebbik hányadát jellemezte.* A magyar lakosság többsége inkább elfogadóan, illetve – ugyan bizonyos, enyhén növekvő fenntartásokkal, ám – pozitívan értékelte a magyar állam határon túli magyarságnak nyújtott segítségét. A válaszadók álláspontjai összességében tehát egyfajta egyensúlyra való törekvést tükröztek, mely szerint egyaránt fontosnak tartották mind a határon túliak megsegítésére fordított támogatások fenntartását, mind saját személyes, egzisztenciális érdekeik képviselését.

A határon túli magyarság viszonya Magyarországhoz várható EU-integrációjához

A határon túli magyarság életkörülményeinek közeljövőbeli, valamint távlati alakulása szempontjából az európai integrációs folyamatok döntő hatással bírnak. A vizsgált kisebbségi közösségek életét meghatározó geopolitikai fejlemények ugyanakkor az érintettek speciális helyzetéből adódóan többszörös áttételen keresztül éreztetik majd hatásukat, azaz nem a kisebbségi közösségeken múlik, hogy az újrarendeződő Európában a Magyarország határain kívül élő magyarok milyen „státust” nyerhetnek el.

Ami az anyaország integrációjának a kisebbségi létre gyakorolt közeljövőbeli hatásának megítélését illeti, a kisebbségpo-

litika általános megítéléséhez képest egyértelműbb tendenciát regisztráltunk. Eszerint egyes régiókban (Erdély, Felvidék) néhány százalékponttal ugyan csökkent, illetve Kárpátalján szinten maradt azon válaszadók részaránya, akik szerint Magyarország integrációja maga után vonhatja az érintettek szülőföldjének közeledését az európai struktúrákhoz, ám *ami a másik két alternatívát – az elszigetelődést illetve az anyaországgal való kapcsolattartás beszüntülését – illeti, az érintettek véleményei a 2000-ben mértnél határozottan bizakodóbb összképről árulkodnak.*

Noha a táblázat adataiban tükröződő tendenciák aligha szorulnak bővebb magyarázatra, külön fel kell hívunk a figyelmet *a vajdasági magyarok szemléletváltására, akik az egy évvel azelőttihez képest 16 %-kal kevesebben tartottak csupán az anyaországgal való kapcsolattartás problematikusabbá válásától, s akiknek körében nem kevesebb, mint felére csökkent a végleges elszigetelődéstől tartók részaránya.* A hivatkozott adatai sorok a vajdaságiak esetében azt valószínűsítik, hogy *a közeljövő folyamatainak kedvezőbbre fordulásában két független tényező egymást generáló hatása miatt bíznak az eddiginél nagyobb mértékben:* egyfelől a jugoszláviai demokratizálódás várható eredményei (az úgynevezett omnibusz-törvény meghozatala, illetve a vajdasági többszintű autonómia esetleges visszaállítása), másrészt a státustörvény által kilátásba helyezett kedvezményeknek kisebbségi létüket konszolidáló hatása miatt.

Az érintett országok EU-s csatlakozási esélyeit illetően a vizsgált régiókban – az egy évvel korábbinál optimistább vélemények ellenére – alapvetően különböző várakozásokat regisztráltunk. A kárpátaljai magyarok – igazolva egyben az elszigetelődéssel kapcsolatos aggodalmakat és illúziómentes helyzetértékelésüket – elenyésző arányban (7,4 %) bíztak abban, hogy Ukrajna tíz éven

	Mi is közelebb kerülünk Európához	Nehezebben tarthatjuk a kapcsolatot az anyaországgal	Végleg elszigetelődünk	Tíz éven belül országunk is EU-tagga válik
<i>Erdély</i>				
2000	65,5	42,2	9,8	–
2001	63,3	32,2	9,2	27,7
<i>Felvidék</i>				
2000	65,4	37,5	11,5	–
2001	48,5	32,4	9,1	49,3
<i>Kárpátalja</i>				
2000	24,0	78,6	25,4	–
2001	24,1	67,9	24,6	7,4
<i>Vajdaság</i>				
2000	30,1	57,3	31,0	–
2001	43,0	41,5	15,7	24,7

7. táblázat • Milyen változásokkal járhat a határon túli magyarság szempontjából Magyarország várható európai integrációja? („igen” válaszok – százalékban)

belül az EU tagjává válhat (emellett a „soha” alternatívát is 37,2 %-ban választották). Figyelemreméltó adat továbbá, hogy a 2004-ben EU-s állampolgárokká vált felvidéki magyar válaszadók közül 2001-ben csupán minden második hitt Szlovákia tíz éven belüli EU-csatlakozásában (49,3 %). A közbülső fokozatot a vajdaságiak és erdélyiek képviselték, akiknek körében minden negyedik megkérdezett tartotta valószínűnek államának az idézett periódus alatti integrációját, és csupán 10 % körüli arányban vélték azt hosszú távon is megvalósíthatatlannak.

A mindenkorai magyar kormány integrációs politikájának megítélését elsőként továbbra is a hárompillérű stratégiához való viszony, majd egy hosszabb – a határon túli magyarok körében többször lekérdezett – kérdéssor segítségével, az egyes elképzelhető intézkedések támogatottsága szerint vizsgáltuk.

Ami a magyar külpolitika prioritásait illeti: *Magyarország felnőtt korú lakossága többségében elfogadta a magyar integrációs politika többpillérű orientációját.* Némiképpen csökkent ugyan az európai integráció kizárólagos előtérbe helyezését szorgalmazók (18,5 %) és növekedett a szomszédos országokkal

való jó viszony ápolását (14,1 %), valamint a határon túli magyar kisebbségek jogainak védelmét (4,2 %) kiemelten kezelők részaránya. Az integrációs politika egyes elemeinek prioritásként kezelt támogatásán túl azonban *a megkérdezettek többsége ugyanolyan kiemelkedő arányban voksolt amellett, hogy a magyar kormánynak mindhárom elemet egyenlő mértékben kell tekintetbe vennie (57,1 %), mint egy évvel korábban.*

Magyarország EU-integrációjának határon túli magyarságot érintő vonatkozásait aszerint is megvizsgáltuk, hogy az anyaországi válaszadók milyen mértékben értenek egyet a kisebbségi magyar közösségek érdekeinek képviselésével az integrációs tárgyalások során. A válaszadóknak az alábbi öt lehetséges alternatíva közül kellett választaniuk:

1. *A határon túli magyarok érdekeinek felvállalásával saját felvételünk esélyeit veszélyeztetnénk.*
2. *A határon túli magyarok érdekeinek képviselésével újabb anyagi terheket kellene felvállalniuk a magyarországi adófizetőknek.*
3. *Csupán szimbolikus, Magyarország számára semmilyen konkrét kötelezettel*

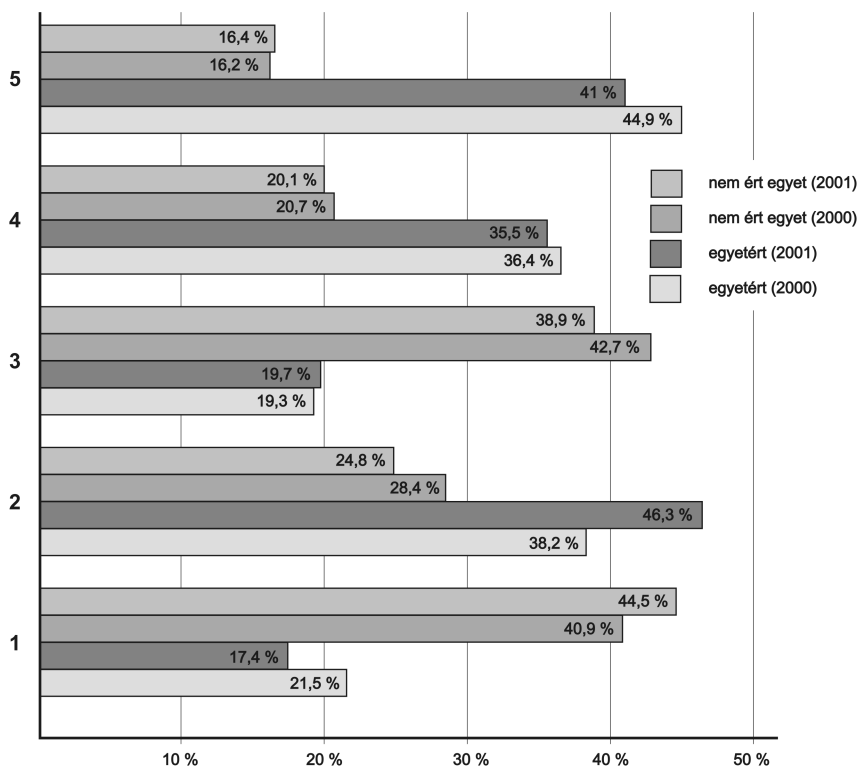
séggel nem járó megállapodásra kellene jutnunk a határon túli magyarság érdekében.

4. *A határon túli magyarok bevonása az integrációs folyamatba Magyarország számára is új lehetőségeket nyithat.*
5. *A magyar kormány a határon túli magyarokat nem hagyhatja kirekesztődni a csatlakozás folyamatából.*

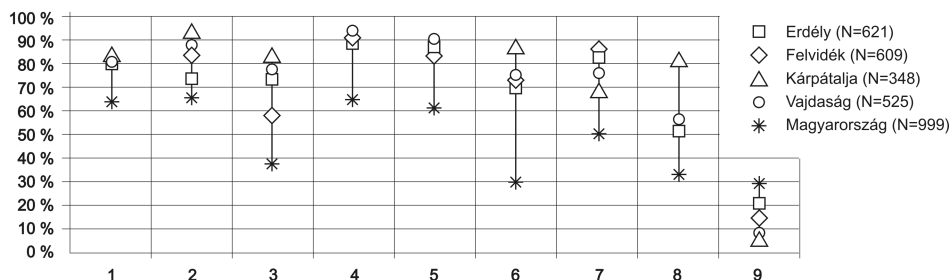
Az öt válaszalternatíva közül a vizsgált éves időszak során csupán az egyik esetében nem módosult érdemben a megkérdezettek véleménye: továbbra is több, mint minden harmadik válaszadó értett egyet azzal, hogy a határon túli magyarok bevonása az integrációs folyamatba Magyarország számára is új lehetőségeket nyithat, s csupán minden ötödik utasította azt el. A határon túli magya-

rok integrációjától növekvő anyagi terheket várók részaránya mintegy 6 %-kal nőtt (46,3 %), miközben csupán minden negyedik megkérdezett nem tartott ettől. Ez a módosulás nem mondható sem kirívónak, sem meglepőnek. A növekvő aggályok tükrében váratlan adat viszont, hogy *ugyancsak növekedett azok részaránya, akik nem értenek egyet azzal, hogy a határon túli magyarok érdekeinek felvállalása veszélyeztetné Magyarország felvételi esélyeit (44,5 %)*, emellett pedig érdemben nem csökkent azoké sem, akik szerint a magyar kormány a határon túli magyarokat nem hagyhatja kirekesztődni az EU-csatlakozási folyamatból (41 %).

A viszonylag nagyfokú nyitottságot bizonyítják azok a válaszmegoszlások is, melyek arra vonatkoztak, hogy „összességében üt-

5. ábra • Vélemények a határon túli magyarság érdekeinek az integrációs tárgyalások során történő felvállalásával kapcsolatban

Jelmagyarázat:

1. Kössön kétoldalú megállapodást a környező országokkal a szoros gazdasági és kulturális együttműködés fennmaradása érdekében még a tényleges csatlakozás előtt
2. Állapodjon meg az érintett kormányokkal a kishatárforgalmi zónák fenntartásáról és kiszélesítéséről
3. Tegye lehetővé a kettős állampolgárságot a határon túli magyarok részére
4. Tartsa fenn a határok átjárhatóságát és szorgalmazza új határátkelőhelyek megnyitását
5. Képviselje határozottabban a nemzetközi fórumokon a határon túli magyarok érdekeit
6. Nyújtson növekvő anyagi támogatást a határon túli magyaroknak
7. Támogassa a környező országok integrációs törekvéseit
8. Szorgalmazza a békés eszközökkel történő határmódosítást
9. Nincs szükség külön intézkedésekre, mert az érvényben lévő európai normák megfelelő védelmet fognak biztosítani

6. ábra • Az integrációs folyamat során milyen intézkedéseket vár el a magyar kormánytól? („egyetért” válaszok)

közik-e Magyarország érdekeivel a határon túli magyarság ügyének felvállalása az EU-csatlakozás során”? A magyar választópolgárok többsége határon túliak iránti szolidaritásának stabilitását bizonyítja, hogy az említett kérdésre csupán a megkérdezettek 14 %-a adott egyetértő választ (ami 7 %-os csökkenést jelent a korábban mért arányhoz képest), míg – közel egyharmados bizonytalan hányad mellett – a többség (56,2 %) Magyarország integrációs érdekeivel a státustörvény meghozatala után is összhangban lévőnek tartja az érintettek képviseletét.

Az idézett adatsorok összességükben azt bizonyítják, hogy a határon túli magyarság érdekeinek felvállalását és képviseletét a magyarországi felnőtt korú lakosság túlnyomó többsége az adatfelvétel időpontjában továbbra is támogatta, sőt néhány vonatkozásban a 2000-ben regisztrált eleve magas támogatottság tovább növekedett. Az említett növekedés különösképpen abból a

szempontból mondható váratlannak, hogy a státustörvény életbe lépésével a magyarországi közéletben hangsúlyosan megjelent az ország adófizetőinek áldozatvállalásával, valamint bizonyos társadalmi csoportok feltételezett egzisztenciális veszélyeztetettségével kapcsolatos diskurzus.²⁵

Az előbbieknél lényegesen nagyobb megosztottságot tapasztaltunk ezzel szemben az integráció során elképzelhető konkrét kor-

²⁵ Ezzel kapcsolatban említést érdemel, hogy a 2001. évi adatfelvételt a magyarországi belpolitikai helyzetet kiélező 2001. december végi magyar-román megállapodás előtt regisztráltuk.

²⁶ Előző kisebbségi riportunkban (Dobos Ferenc, Az autonóm lét kihívásai kisebbségben, Balázs Ferenc Intézet-Books in Print-Osiris, 2001) már utaltunk rá, hogy ez a kérdéskör mind módszertanilag, mind tartalmilag fokozott óvatosságot igényel. Következésképp a bemutatásra kerülő válaszmegoszlások csupán egyetlen kontextusban – a Magyarország integrációja következtében felmerülő problémák kisebbség-szempontról értékelése alapján – rögzítik az anyaországban élők, ill. a határon túli magyarok integrációval kapcsolatos véleményeit.

mányzati intézkedésekkel kapcsolatban.²⁶

Az anyaországi véleménymegoszlások legfőbb jellemzője a határon túliak esetében regisztráltakhoz képest, hogy az előbbiek a felsorolt kisebbségvédő intézkedéseket csaknem kivétel nélkül nagyságrendekkel kisebb mértékben támogatják. Az intézkedésekkel való egyetértés nagysága közötti eltérés ugyan több – az eddigi külpolitikai gyakorlatnak és a *status quó*nak megfelelő – esetben csupán néhány százalékpontnyi (kétoldalú megállapodások, kishatárforgalmi zónák stb.), egyéb, a status quót részben meghaladó vonatkozásban azonban 50-55 %-os eltéréseket is tapasztaltunk.

Az 5. ábrán látható részarányok újfent azt bizonyítják, hogy a határon túliak és az anyaországiak kisebbségvédelmi politikával kapcsolatos véleményei elsősorban a közvetlen anyagi ráfordítás megülése terén különböztek. Ezzel kapcsolatban jellemző adat, hogy az anyagi támogatás növelésével a magyarországi válaszadóknak csupán kevesebb mint harmada értett egyet (29,8 %), ami még a békés határmódosítás felvételével (34,9 %) és a kettős állampolgárság bevezetésével (38,1 %) egyetértők részarányát sem éri el.

A határon túli magyarok eddigi anyagi támogatásával az országos átlagot meghaladó mértékben egyetértő rétegek között említést érdemelnek az érettségizettek és diplomások (35-36 %), a harmincöt évesnél fiatalabbak (37,7 %), a budapesti lakosok (38 %), leginkább pedig a FIDESZ szimpatizánsai (45,9 %), míg az átlagnál kevesebben az általános iskolát végzettek és középkorúak (egyaránt 27,5%), valamint a megyei jogú nagyvárosok lakói (24,9%) látták volna 2001-ben szívesen a támogatások összegének növelését.

A relatíve csekélyebb támogatottságú alternatívák közül leginkább a békés eszközökkel való határmódosítás iránti igényekkel kapcsolatos vélemények szóródtak, amivel magasan átlag fölött a falun élők (42,4 %), az

idősek (44,7 %), az alacsonyabb iskolai végzettségűek (általános: 40,6% és szakmunkás: 49,2%), valamint a FIDESZ-re szavazók (47,8 %) értettek egyet. A felsoroltakkal szemben a határmódosítás ötletének elfogadása legkevésbé az érettségizettek (32,3 %), illetve a felsőfokú végzettségűek (23 %) körében mondható jellemzőnek.

A tárgyalt kérdéscsoportra érkezett válasz-megoszlások közül utolsóként az európai kisebbségvédelmi normák hatékonyságában bízóknak részaránya terén mutatkozó anyaországi és határon túli véleménykülönbségek érdemelnek figyelmet. Eszerint a magyarországi válaszadók a tárgyalt vonatkozásban lényegesen optimistábbnak mutatkoztak a határon túliaknál (29,8 %). Részarányuk a vajdasági és kárpátaljai „euro-optimistákét” többszörösen, a felvidékiekéét kétszeresen haladta meg: az anyaországiak az e téren relatíve legoptimistább erdélyi magyaroknál is 12 %-kal többben bíztak az Európában érvényes kisebbségi jogok automatikus védelmében.

Az integráció során elképzelhető konkrét kormányzati intézkedésekkel kapcsolatban a korábbi kutatásunk során tapasztalt arányok a vizsgált időszak alatt úgyszintén csupán kismértékben változtak. Ezek között említést érdemel, hogy a kettős állampolgárság intézményét támogatók aránya (39 %) mintegy 10 %-kal haladta meg az azt ellenzőkét, néhány százalékponttal növekedett a határok átjárhatóságának fenntartását, az új határátkelőhelyek megnyitását szorgalmazók (68%), valamint az „európai normák” automatikus hatékonyságában bízóknak aránya (31,7 %).

A vizsgált kérdéssorral kapcsolatban az egyik érdemi elmozdulást a tekintetben mértük, hogy a mindenkor magyar kormány vajon szorgalmazza-e az integrációs folyamat során a békés eszközökkel történő határmódosítást. A magyarországi megkérdezettek ezt a felvetést az egy évvel korábbihoz képest 6 %-kal többen támogatták (40,3%) és 7 %-kal

1. A status quónak megfelelő megoldásokat preferáló (40,9 %) faktorsúlyok

A magyar kormány

- *állapodjon meg az érintett kormányokkal a kishatárforgalmi zónák fenntartásáról és kiszélesítéséről* .784
- *támogassa a környező országok integrációs törekvéseit* .767
- *kössön kétoldalú megállapodást a környező országokkal a szoros gazdasági és kulturális együttműködés fennmaradása érdekében még a tényleges csatlakozás előtt* .736
- *tartsa fenn a határok átjárhatóságát, és szorgalmazza új határátkelőhelyek megnyitását* .692
- *a nemzetközi fórumokon képviselje határozottabban a határon túli magyarok érdekeit* .625

2. A status quót részben meghaladó megoldásokat preferáló (13,2 %)

A magyar kormány

- *szorgalmazza a békés eszközökkel történő határmódosítást* .848
- *tegye lehetővé a kettős állampolgárságot a határon túli magyarok részére* .689
- *nyújtson növekvő anyagi támogatást a határon túli magyaroknak* .494

3. Az EU kisebbségvédelmi normáiban bízó (11,1 %)

- *nincs szükség külön intézkedésekre, mert az érvényben lévő európai normák megfelelő védelmet fognak biztosítani* .911

8. táblázat • Anyaországi értékorientációk az EU-integráció során preferált kisebbségvédelmi intézkedésekkel kapcsolatban (65,2 %) (főkomponens-elemzés)

kevesebben utasították el (33,8 %).

A másik említést érdemlő módosulás közel hasonló arányú véleményváltozást tükröz: a válaszadók a határon túli magyarok anyagi támogatásának növelésével 2000-ben regisztrálnál 6,6 %-kal kevesebben értettek csupán egyet (23,2 %), miközben az ezt elutasítók részaránya ugyancsak 6 %-kal növekedett (41,4 %).²⁷

Az EU-integrációval kapcsolatos kormányzati szintű intézkedések iránti elvárások differenciáltabb megismerése érdekében az e téren meglévő tendenciákat a továbbiakban nem az egyes alkérdések szerint elkülönítve, hanem egy komplexebb áttekintést lehetővé tevő módszer (a főkomponens-elemzés) segítségével vizsgáltuk. A választott statisztikai

eljárás a tárgyalat esetben elsősorban azt teszi lehetővé, hogy az elvárások tartalmi összefüggésein túl bizonyos altípusokat is meghatározhassunk a kisebbségvédő intézkedések különböző formáihoz való viszony szerint.

A 8. és 9. táblázat adatai alapján elmondható, hogy a magyar állampolgárok véleményei a tárgyalat témakörben egymástól markánsan elkülönülő töréspontok mentén csoportosulnak, emellett pedig a létrejött típusok mind tartalmi, mind nagyságrendi vonatkozásban közel azonosak a négy határon túli magyar régióban kapott értékorientációkkal. Utóbbiakhoz hasonlóan *a magyarországi válaszok mögötti általános dimenziók* (úgynevezett *faktorok*) *a status quónak megfelelő kisebbségvédő intézkedések dominanciáját mutatják (40,9 %)*, míg az ezt bizonyos vonatkozásokban meghaladó intézkedéseket preferáló külön faktorba a válaszok 13,2%-a került. *Az európai kisebbségvédő normák pozitív megítélése a magyarországiak esetében*

²⁷ Ezzel az adattal kapcsolatban mondható el leginkább, hogy előrevetítette a határon túli magyarság állampolgárságának megadásával kapcsolatos 2004-es népszavazáson tapasztalt váratlan mértékű elutasító szavazatarányt.

	Erdély	Felvidék	Kárpátalja	Vajdaság	Magyarország
1. faktor	1. 32,0	1. 33,7	1. 36,0	1. 42,6	1. 40,9
2. faktor	2. 14,6	2. 15,0	2. 14,5	2. 14,5	2. 13,2
3. faktor	3. 11,8	— —	3. 12,0	4. 11,3	4. 11,1

Jelmagyarázat:

1. a status quónak megfelelő megoldásokat preferáló
2. a status quo kereteit részben meghaladó megoldásokat preferáló
3. euro-szkeptikus
4. az európai normák hatékonyságában bízó

9. táblázat • Anyaországi és határon túli magyar elvárások Magyarország EU-integrációjának kisebbségvédelmi következményei tekintetében (százalékban, főkomponens-elemzés)

	A status quónak megfelelő megoldásokat preferáló	A status quót meghaladó megoldásokat preferáló	Az EU kisebbségvédelmi normáiban bízó
Személyi változók szerint			
<i>fiatalok</i>	+	+	-
<i>középkorúak</i>	0	--	0
<i>idősek</i>	+++	+	+
<i>ált. iskolai végzettségűek</i>	+	++	++
<i>szakiskolai végzettségűek</i>	--	0	+
<i>érettségizettek</i>	0	0	0
<i>felsőfokú végzettségűek</i>	0	--	--
<i>fahun/községben élők</i>	+	++	0
<i>városban élők</i>	+	-	+
<i>megyei jogú városban élők</i>	--	0	0
<i>Budapesten élők</i>	-	0	--
Régiók szerint			
<i>Nyugat-Magyarország</i>	--	-	0
<i>Kelet-Magyarország</i>	+	+	0
Pártpreferenciák szerint			
<i>FIDESZ-re szavazók</i>	++	+++	-
<i>MSZP-re szavazók</i>	0	--	0
<i>pártváltásában bizonytalan</i>	-	0	0
<i>nem venne részt a választáson</i>	-	0	++
A határon túli magyarokhoz való viszony szerint			
<i>elfogadó</i>	++++	-	----
<i>elutasító</i>	----	++++	++++

10. táblázat • Anyaországi értékorientációk az EU-integráció során preferált kisebbségvédelmi intézkedésekkel kapcsolatban társadalmi rétegek szerint (modellált béta-együtthatók)

is elkülönül a többi faktortól, méghozzá – a vajdasági adatokhoz hasonlóan – pozitív előjellel (Erdélyben és Kárpátalján mindez negatív faktorsúllyal van jelen).

Ami az egyes altípusok és a különböző társadalmi rétegek közötti viszonyt illeti (10. táblázat), elmondható, hogy a status quónak megfelelő kormányzati lépéseket preferálók között elsősorban az idős korosztály tagjai, leginkább azonban a határon túli magyarokhoz pozitívan viszonyulók felülreprezentáltak. Ez az orientáció a legkevésbé a szakiskolai végzettségűeket, a megyei jogú nagyvárosban, valamint Nyugat-Magyarországon élőkét jellemezte.

Végeredményben a – hivatkozott kutatások szerzője által megfogalmazott alternatívák komplexitásához képest ez alkalommal csupán szűrópróbaszerűen vázolt – értékorientációk az adatfelvétel időpontjában nem utaltak az anyaországban, ill. a határon túl élők közötti szakadékszerű elkülönülésre, számottevő fokú identitás-divergenciára. Noha a magyarországi válaszadók értékrendje a vizsgált vonatkozásban társadalmi, illetve demográfiai rétegzettségük függvényében kellőképpen differenciált összképet eredményezett, súlypontjai tekintetében inkább a konvergencia irányába mutató elemei azonban alapvetően arra utaltak: a rögzített értékrendek kellő alapul szolgálhatnak egy olyan revitalizáció-

orientált nemzetstratégia kidolgozásához, amely a határon túli magyar közösségeket képes lehet az eddiginél szorosabb és szervezesebb egységben, organikus nemzetrészekként kezelni. Miután azonban a BFI kutatásainak realizálása óta eltelt időszak bel- és geopolitikai fejleményei alighanem alapjaiban „írták felül” a 2000/2001-ben regisztrált tendenciák társadalmi környezetének koordinátáit, újabb összehasonlító vizsgálatok híján egyelőre csupán remélhetjük, hogy az akkor konvergáló – s most részben bemutatást nyert – magyar-magyar értékorientációk nem távolodtak, hanem a regisztrált szinten maradtak, esetleg tovább közeledtek egymáshoz. Az utóbbi két év során e téren nagy valószínűséggel bekövetkezett módosulások mielőbbi vizsgálata főként a fenti „információs homály” eloszlása miatt minősül elodázhatatlan feladatnak.

Kulcsszavak: *kisebbségi értékorientációk/értékrend, határon túli magyarok, határon túli magyar értékorientációk/értékrend, romániai magyarok, erdélyi magyarok, szlovákiai magyarok, felvidéki magyarok, szerbiai magyarok, délvidéki/vajdasági magyarok, ukrain magyarok, kárpátaljai magyarok, magyarországi státustörvény (kedvezménytörvény), etnikai/kisebbségi identitás, asszimiláció, többség-kisebbség viszony*

